

"אגורה באהלה עולמים"

(תהילים ס"א)

בראשית – תשפ"ג

לדעת להבחין בין האור ובין החושך

בסימנא טבא אנו מתחילים פעם נוספת את ספר בראשית.

תחילה נקדים את דברי הגמרא במסכת סנהדרין (כט.): ידוע כי בדיני ממונות אין הדין צריך לטעון טיעונים, הוא דן את המקרה לפי מה ששמע. אבל כאשר מדובר בדיני נפשות ויש אדם שעומד לצאת להורג, יש לדין לטעון טיעונים על מנת להצילו ממות. אומרת הגמרא, למרות שטוענים הדיינים בדיני נפשות, אין טוענים במסית. שואלת הגמרא: מה שונה במסית שלא טוענים בעניינו? שאמר הקב"ה, לא תחמול ולא תכסה עליו- אפילו אם יש לך ללמד עליו זכות. ומניין שאין טוענים למסית? מהנחש הקדמוני. אמר רבי שמלאי הרבה טענות היה לו לנחש לטעון ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה? לפי שלא טען הוא. ומה היה לו לנחש לטעון? דברי הרב ודברי תלמיד, דברי מי שומעין? דברי הרב! אומר הנחש אתה הבורא ציוותה לא לאכול מהעץ ואני אמרתי שאפשר לאכול, מדוע אני אשם? הרי דברי הרב מתקיימים והיה עליו לשמוע לציווי שלך.

שואלים התוספות, אם כך, כל מסית יטען כך בבית הדין ויצא זכאי. יש אדם שהסית לעבודה זרה ויטען, הקב"ה ציווה לא יהיה לך אלוקים אחרים על פניי, והיו צריכים לשמוע לו ולא להסתה. מתרצים: אין אפשרות למסית לטעון זאת, כיוון שרק לנחש היתה האפשרות לטעון כך, בגלל שלא נצטווה לא להסית ולהדיח ועדיין לא ניתנה התורה בזמנו ואילו במסית ניתנה התורה ואמרה התורה שהמסית והמדיח יסקלו, כי ביקשו להדיח מאלוקי ישראל ונמצא שאין מכאן ראייה למסית ומדיח שיכולים לטעון כך ולצאת זכאים.

ממשיכה הגמרא ואומרת: אמר חזקיה, מניין שכל המוסיף גורע? שנאמר: אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו (כך טענה חווה לפני הנחש). מסביר רש"י: הקב"ה לא הוזהרים על הנגיעה ומתוך שדחף הנחש את חוה על האילן עד שנגעה בו. אמר לה, ראי שאין מיתה על הנגיעה, כך גם על האכילה לא תמותי. בעצם הוסיף אדם על הציווי האלוקי גדר נוסף מדעתו שלא לגעת בעץ.

ויש לנו לשאול כמה שאלות, ראשית: חווה טעתה בכך שנגעה בעץ ולא מתה והבינה שגם אם תאכל לא תמות. אבל היכן הדמיון בין הדברים? הנגיעה בעץ נעשתה באונס, ע"י הנחש שדחף אותה. ואילו האכילה היתה מרצון ומבחירה.

ועוד, מה הראייה של חווה שלא מתה מעצם הנגיעה בעץ? שאמר הקב"ה: **ביום** אכלך ממנו מות תמות. אבל עדיין לא נגמר היום ויתכן והייתה מתה במהלכו? וכיצד הבינה שהיא אינה נענשת?

עוד קשה ביותר, שחז"ל אמרו: כל המוסיף גורע. אבל בעצם כל התורה שלנו היא גדרות ותוספות של חז"ל. אם כך, מדוע בזה לא אמרו, כל המוסיף גורע ואילו על אדם טענו כך? אדם בא לשים גדר מסוים כפי שעשו רבותינו במגוון מצוות.

הגמרא בסוטה (ט). אומרת: "תנו רבנן, סוטה נתנה עיניה במי שאינו ראוי לה. מה שביקשה, לא ניתן לה ומה שבידה, נטלוהו ממנה. שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו ומה שבידו נטלין הימנו. וכן מצינו בנחש הקדמוני, שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו. מה שביקש, לא נתנו לו ומה שבידו נטלוהו ממנו. אמר הקב"ה, אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה, ועכשיו ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה. אני אמרתי, יהלך בקומה זקופה, עכשיו על גחונו ילך. אני אמרתי, יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל. הוא אמר, אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה".

תחילה יש להבין, מהיכן ידע הנחש שחווה תיתן לאדם לאכול מפרי העץ וימות האדם וחווה תישאר בחיים ואז יישא אותה? אולי חווה תאכל ראשונה ותמות? אומר המהר"ל: חווה היתה מכבדת את אדם מאוד ולא היתה מציאות שהייתה היא אוכלת לפני שמכבדת את בעלה. אם כך, הוא יאכל וימות והיא תראה זאת, לא תאכל ותינצל, כך הבין הנחש. אבל לכאורה עדין הדבר אינו מובן. הנחש נחשב מסית ומדיח ומדוע הוא חושב שהקב"ה יוותר לו ויוציא אותו זכאי ואילו את אדם יהרוג?

אומר הדברי יואל: כאשר דחף הנחש את חווה על העץ, כאן הוא לא טען "דברי הרב ודברי התלמיד, דברי מי שומעים". הרי לו יצויר שאדם ידחוף דבר איסור לבית הבלעיה של חברו. לא תהיה לו ברירה אלא לבלוע ובמקרה כזה לא יהיה ניתן לטעון מדוע לא שמע לדבר השם בעניין איסורי אכילה, הוא אנוס לבלוע. כך ברגע שדחף הנחש את חווה על העץ, אין לו טענה. **התנא דבי אליהו** אומר: שחווה הבינה שנגיעה בעץ ואכילה ממנו הם שווים באיסורים, כיוון שאמר לה אדם, שהקב"ה ציווה "לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותו". הבינה חווה, שברגע שדחף אותה הנחש, אין כאן טענת דברי הרב והתלמיד והבינה שאין כוונת הנחש לזכות בה, כיוון שנגיעה ואכילה שווים וכיוון שדחף אותה הנחש ונגעה בעץ, היה עליה למות וזה מראה שאינו חפץ בה. ומכך שהבינה שאין לנחש כוונה במעשה ומבחינתה נגיעה ואכילה שווים, הרשתה לעצמה לאכול ולהאכיל את אדם, שהבינה שכמו שעל הנגיעה לא מתים כך אין מתים על האכילה.

הנחש ידע שאין איסור על נגיעה ולכן דחף את חווה ואין לו טענה כאן, כיוון שאין איסור בדבר. אבל הוא יטען את הטענה בעניין האכילה, כיוון שחווה בחרה לאכול מדעתה ואילו הוא יפטר מעונש. ומשום שהיה בטוח שתאכיל חווה תחילה את אדם, מכאן שרצה שאדם ימות והוא יזכה בכל.

זו הנקודה של כל המוסיף גורע, שוודאי שצריך להוסיף גדרים וסייגים על התורה. אבל כאשר הוסיף אדם שיש איסור נגיעה בעץ, הוא לא הסביר לחווה שמדובר בתוספת וגדר מתוך אהבה וזהירות כלפי הציווי האלוקי. הוא אמר לחווה שהשם ציווה לא לגעת ומכאן התחילה הטעות. ומה שמוסיפים רבותינו סייגים, זה לאחר מתן תורה והתורה אמרה, "עשו משמרת למשמרתי". הקב"ה נתן כוח לחכמים להוסיף גדרים שמהם לא יגיעו לידי תקלה ולהיפך, כי מי שלא ישמע לגדרי חכמים, סופו להיכשל. כפי שאמר ר' ישמעאל בן אלישע על גדר חכמים שלא לקרא לאור הנר בשבת שמא יטה את הנר, "אני אטה אקרא ולא אטה" ולבסוף יש אומרים היטה ויש אומרים שעמד להטות. אדם הוסיף את הגדר לפני מתן תורה ועליו נאמר, כל המוסיף גורע.

נמצא שחווה מסתכלת מנקודת המבט שלה, שאכילה ונגיעה הם אותו איסור ושווים בעונשם ולא משנה שיש עוד המשך ליום. ואילו הנחש יודע שאין איסור נגיעה, רק באכילה וחווה היא זו שבחרה לאכול מעצמה ולכן שם יכול הוא לטעון טענת דברי הרב והתלמיד, למי שומעים: ולצאת זכאי.

מה עלינו ללמוד מכאן? שאם אין לאדם מישהו שהוא נצמד אליו, שיכוון אותו היכן לגזור עצמו והיכן אין צורך. אדם זה נמצא בפני סכנה אמיתית. כל מה שקבעו חז"ל הוא מתוך כך שידעו כיצד פועלת נפש האדם וננסה להבין מעט כיצד ראו זאת חכמים.

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי ביוטיוב

יתרו מתפעל ושואל את בנותיו מדוע לא הזמינו את אותו האיש אליהם, אולי ייקח אחת מהן לאישה, שהרי אין לו עם מי להשיא אותם כיוון שהם בנידוי בעבור שהתגיירו. משה מגיע ויושב עם יתרו ונשבע יתרו למשה לתת לו את ציפורה ביתו בתנאי שהבן הראשון שייולד להם יהיה כומר לע"ז. כיצד יתכן שיתרו מצבי תנאי כזה שיהיה לו נכד שעובד ע"ז, הרי הוא עזב את הע"ז ומסר על כך נפש. זו דוגמא נוספת לכך שאור וחושך משמשים בו זמנית אצל האדם.

הקב"ה מזהיר את קין ואומר לו, שיש לו הזדמנות לתקן מעשיו ולשוב בתשובה ואף מזהיר אותו על העונש ובכל זאת אומר קין, אין דין ואין דיין.

אומר **הסבא מנוברדוק**: כל עבודה שיעשה אדם (כל המצוות, חסידות, לימוד תורה) חוץ מעבודת המידות (נגיד זאת, תיקון החושך) וכל תורה ומצוות, אם לא ילמד מוסר ויתקן מידותיו, הרי הוא וכל קנייני התורה נמצאים בשבי (נמצא שהתורה יכולה לשמש מנוף לחושך שמקנן בתוך האדם). שכל זמן שאין ניסיון וקושי תיתן התורה מנוחת נפש (יחשוב אדם שהוא עבד השם ויירא שמיים), אולם כאשר יהיה לו איוו נגיעה אישית הכי קטנה, הרי הוא נעשה תהו ובהו ומש.

רבתינו מביאים מעשה בלב עשיר ששלח את בנו ללמוד תורה בא"י. לימים הרגיש האב שהוא עומד להיפטר מן העולם, הלך וכתב צוואה. לאב היה עבד גוי וחשש שייקח את נכסיו לאחר שיהיה יגיע שבנו יגיע וכתב בצוואה כי הוא מוריש כל נכסיו לעבד בקניין גמור, אבל כשיבוא הבן, יש לו זכות לבחור דבר אחד לקחת לעצמו. העבד כמובן שמח שהבן שכל הנכסים שלו ושמר עליהם היטב. כאשר הגיע הבן וראה הצוואה, אמר לו העבד תבחר דבר אחד בלבד. אמר הבן, אני בוחר לקחת אותך שהרי כל מה שקנה העבד קנה רבו ובוזה שלקח את העבד זכה בכל הירושה.

ממשיל הסבא את המעשה, ליצר הרע, שלא איכפת לו שהאדם ילמד תורה ויקנה קניינים ואפילו מאפשר לו זאת. לבסוף מה עושה? לוקח את העבד (את החלק הטוב). כך לוקח היצר את החלק הטוב והקניינים של האדם ונמצא שהם משרתים את חלק היצר. וזה שאמרו רבותינו, אם זכה- נעשית לו סם חיים, לא זכה- נעשית לו סם המוות. לפני שהתגדל בתורה, כל עבירה נעשתה בשוגג. לאחר מכן שלמד ונהיה גדוש בתורה, העבירה נעשית במזיד ונמצא שהתורה שלמד, נעשית לו סם המוות אם אינו מנתק את הנגיעה האישית.

מכאן שאם אדם לא יעבוד על יראת שמיים ותיקון המידות שלו ולא יהיה לו מי שידריך אותו ויקנה לו זהירות ויראה לו את הדרך להבדיל בין הטוב והרע, הוא עלול למעיד ולחשוב שהוא עושה מצוות ובונה עולמות, כאשר בעצם הוא פועל מתוך החושך.

אנו נמצאים לאחר תקופה של התעלות ברוחניות מראש חודש אלול ועד לאחר שמחת תורה, אם לא נתחיל את השנה כאשר כל אחד מקבל על עצמו לעבוד על המידות וייקח לעצמו ספר מוסר ללמוד בו כדרך קבע האדם לא יצליח להתקדם ולגבור על החושך וייתכן שאפילו יהיה הגורם לאחרים ללכת אחרו. עיננו הרואות אנשים שנראים כלפי חוץ יראי שמיים ולומדים תורה, אבל הם נלחמים בהשם יתברך. אדם צריך שיאירו לו הדרך, מתי מעשיו לשם שמיים ומתי הם מתוך החושך, מתי הוא רודף אחר הכבוד שלו ומתי זה כבוד השם.

לכן, יקדיש כל אחד כפי כוחו מספר דקות בבוקר או בערב לעבוד על המידות על מנת שלא ידעך. הנה ראינו אנשים בהתעלות רוחנית בתקופת החגים וכיפור בפרט ונראה שמוכנים להגיע ולטפס עד כיסא הכבוד, אבל שבועיים אחר כך, אין לו כוח ללכת להתפלל ובעצם חוזר האדם לסורו.

למדנו שיכול אדם להשיג את סוד הקרבנות, להתעלות לדרגת נבואה ולבסוף לענות תשובות בזויות "השומר אחי אנוכי". לכן חייב האדם לדעת שהחושך קיים תמיד גם כאשר האור גדול ועליו להיזהר. אז כיצד נוכל לעבור את העולם הזה בהצלחה? ע"י לימוד המוסר שעל ידו נתקן את מידותינו.

יהי רצון שנוכל להבחין בין האור והחושך, נתקן את מידותינו ונעשה את הדברים לשם שמיים.

נביא תחילה את דברי **מדרש תנחומא** (שמיני, יא): מעשה בחסיד שאביו היה שיכור, פעם אחת היה יורד גשם, יצא החסיד לשוק וראה שכור אחד שהוא שוכב בשוק ואמת המים (זרם של מי הגשם) יורד עליו. הבחורים והנערים מכין אותו באבנים ובצרורות ומשליכים חומר בפניו ובתוך פיו. כשראה זה החסיד אמר בלבו: אלך לאבא ואביאו לכאן ואראה לו זה השיכור והחרפה שעושים ממנו הבחורים והנערים, אולי ימנע פיו מלשתות בבית היין ולהשתכר. וכן עשה, הביאו לשם והראהו לו. מה עשה אביו הזקן? הלך אצל השכור ושאל לו באיזה בית מרזח שתה אותו יין שהיה משתכר בו (הבין האב שאם הוא כ"כ שיכור שלא מרגיש כלום כנראה מדובר ביין ממש טוב). אמר לו בנו החסיד: אבא, בשביל זה קראתיך? אלא שתראה החרפה שעושים לזה, כי כן עושים לך בעת שאתה שותה, אולי שתמנע פ"ך מלשתות בבית היין. אמר לו: בני, בחיי אין לי תענוג וגן עדן אלא זה".

מה רצו רבותינו להדגיש במעשה זה? נלמד זאת מתוך הפרשה שלנו.

קין מביא קרבן מפרי האדמה לקב"ה. אומר **הרמב"ן**: שקין השיג בעומק נשמתו הגדולה את סוד הבאת הקרבן. הבל למד מקין ולא השיג זאת מעצמו שכתוב "הבל הביא גם הוא", מביא קרבן מהצאן שלו ומשמע שקין בהשגה גבוהה יותר מהבל. אעפ"י כן אומרת התורה "וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל הַקָּל וְאֶל מִנְחֹתָיו", ו"אֶל קִין וְאֶל מִנְחֹתוֹ לֹא שָׁעָה". הקב"ה מקבל את קרבן הבל ומוריד אש שהשמיים לאכול את הקרבן, אבל את קרבן קין הקב"ה לא מקבל. מדוע?

ידוע כי הבל הביא מבכורות צאנו וחלבהן, מהמשובחים שבהם ואילו קין הביא "מפרי האדמה", מהפירות הגרועים. אומר **רש"י**: מאיזה שבא לידו, לא מהטוב ולא מהמובכר. מהיכן לומדים זאת? אומר **השפתי חכמים**: שלא כתוב אצל קין 'מראשית' פרי האדמה ואילו אצל הבל נאמר 'ראשית צאנו'. שהשקיע מחשבה והביא מהמובחרים שבהם.

מכאן מתעוררת שאלה נוספת, הרי לקין לא היה ציווי להביא קרבן, הוא השיג בכוחות עצמו את הידיעה שהבאת הקרבן תקרב אותו להשם יתברך. חצי מהעולם שייך לקיין ויש לו את כל הפירות שבעולם בשפע ובוודאי שישנם כמויות גדולות של פירות שמרקיבים. אם כן, מה מנע ממנו להביא את הפירות המשובחים לקב"ה? אומרים רבותינו, **זו נפש האדם, שאור החושך משמשים יחד בו זמנית!** יכול להיות לאדם אור גדול והחושך עדין קיים בנשמה ומוליד אותו בתוך הבחירה.

האדם מלא בסתירות וקונפליקטים בתוכו ולא משנה כמה יגבר האור, החושך עדיין משמש אצלו יחד עם האור. כך מצד אחד מבין קין את מעלת הבאת הקרבן ומאידך באותו מעשה, מבוזה את הקב"ה עם קרבן נחות. ולכן מביא החושך הזה את קיין בסופו של דבר?

אומר **ר' חיים שמואלביץ**: לאחר שראה קין שלא עשה השם למנחתו כתוב "וַיִּחַר לְקִין מְאֹד וַיִּפְלוּ פָּנָיו". הדבר דומה לשיכור מהמדרש שהבאנו. שרואה את התוצאה ולא מונע את עצמו מההמשך. קין עדיין נמצא במעלה גבוהה והקב"ה מתגלה אליו ואומר לו: "הלאו אִם תִּיטִיב שָׂאתָ וְאִם לֹא תִיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ", אם תשפר מעשיך, אני מוחל ואם לא, דע שתתן את הדין לעתיד לבוא. עם זאת אומרת מיד התורה, "וַיִּאמֶר קִין אֶל הָקָל אַחִיו וַיְהִי בְהִיּוֹתָם בְּשָׂדֶה וַיִּקֶּם קִין אֶל הָקָל אַחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ". נמצא שמכך שלא קיבל הקב"ה מנחתו, הגיע קין לרצוח את אחיו.

הפסוק אומר ויאמר קין אל הבל ולא מספרת התורה מה אמר לו, אומר **הירושלמי**: אמר קין להבל, אין דין ואין דיין, אין עולם הזה ואין עולם הבא, אין שכר לצדיק ואין עונש לרשע, מדוע התקבל קרבנך ברצון ולי לא? קם והרגו. קין שזכה להשיג את סוד הקרבן בכדי להתקרב להשם, לבסוף התדרדר בגלל החושך שמקנן בו עד לכפירה ממש. אומנם קין אומר זאת בכדי לדחוק את האור העצום שיש בו ולהשקיט את מצפוננו ע"י כפירה בהשם. ועם כל זאת עדיין קין במדרגת נבואה ושוב נגלה אליו הקב"ה ושואל אותו: היכן הבל אחיך? ומשיב קין בצורה מגוחכת: השומר אחי אנוכי? על כך אומר המדרש, ארבעה דפק הקב"ה על קנקנם ומצא אותם עביט של מי רגליים. אחד מהם זה קין.

מכאן שיתכן והקב"ה מדבר איתנו והאור שלנו גדול אך עם זאת אוחזים אנו בחושך המוחלט ובמקום להצטער על המעשה, אנו עונים תשובות בזויות ומתנערים מאחריות. זו הפנימיות של האדם, יש בו סתירות פנימיות עד שהוא ממשך לחיות בשקר התאוה. דוגמא לדבר נביא מיתרו, שכאשר יתגייר יתרו הוא עשה מסירות נפש גדולה מאוד, הוא איבד את כל מעלתו עד שנידו אותו כולם. כאשר בנותיו הלכו לרעות את הצאן, הן חזרו מהר ואמרו ליתרו, 'איש מיצרי הצילנו'. מה היתה ההצלחה? יש אומרים שזרקו את בנות יתרו לבאר ומה שאמרו "וַיִּגְם דָּלָה דָּלָה לְנוּי", מלמד שהוציא אותם משה מן הבאר ויש אומרים שהציל אותם מגילוי עריות.

ניתן לצפות בשיעור המלא בערוץ של הרב דוד לוי ביוטיוב

שבת שלום! הרב דוד לוי

מוקדש לרפואת אלעד בן מירב, ישראל מרדכי דוד בן שמעון צבי, משה בן רבקה, רבקה בת פרחיה, רון בן מתילדה, עדה בת שרה, לעילוי נשמת דוד בן מרים, רבקה בת פרחיה ולהצלחת עם ישראל